

Проф. др *Бојан МИЛИСАВЉЕВИЋ*,
Правни факултет Универзитета у Београду*

UDK – 349.6 : 341.29
Примљено: 25.09.2015.

Заштита животне средине у оружаним сукобима¹

Апстракт: *Рад анализира веома актуелно питање заштите животне средине у оружаним сукобима које је, поред тога, од општег интереса за безбедност читаве међународне заједнице. Међународни суд правде је у неколико наврата нагласио потребу формирања посебних правила у овој области, а рад на прикупљању правила започела је Комисија за међународно право. Специфичност овог питања је у томе што је реч о комбинацији норми међународног хуманитарног права, права животне средине, а делимично и људских права. Поред тога, у модерној међународној заједници дошло је до великог развоја средстава за ратовање, па је утолико потреба регулисања питања заштите животне средине у оружаним сукобима од примарног интереса. У раду је анализирана позитивноправна регулатива из ове области, пракса судова и арбитража, као и рад Комисије за међународно право. Изложено је тренутно стање норми и представљен је *de lege ferenda* правац развоја правила.*

Кључне речи: *животна средина, међународно хуманитарно право, Комисија за међународно право.*

Увод

Модерна међународна заједница налази се пред многобројним проблемима, а један од њих је свакако опасност по животну средину услед употребе бројних и разноврсних средстава која се развијају и користе за потребе вођења оружаних сукоба. Иако је

---

* bojan@ius.bg.ac.rs;

¹ Рад је настао у оквиру пројекта Правног факултета Универзитета у Београду под називом *Демократски и национални капацитети политичких интеграција у Србији у процесу међународних интеграција*.

оружје за масовно уништење током Хладног рата имало позитивну улогу у смислу одвраћања од општег рата, друга последица је била та што су се развијале различите врсте оружја које, поред тога што имају велику разорну моћ, могу и да допринесу настанку велике штете по животну околину. Правила међународног права која су се развијала у вези са оружаним сукобима у већој мери су била усмерена на заштиту лица у оружаним сукобима или на ограничење средстава ратовања која су супротна неким основним принципима међународног хуманитарног права, него у правцу очувања човекове околине током и после оружаних сукоба. У новије време намеће се потреба да се развијају управо правила која ће бити усмерена на ограничење производње и употребе таквих средстава која могу да нанесу трајну штету по човекову околину. Као основни правци у којима се могу развијати правила у овој области свакако ће се користити правила међународног еколошког права, али и правила међународног хуманитарног права, па и људских права.²

Иако се на основу наведеног може закључити да се ради о новој потреби за формулисањем правних правила, заправо је потреба заштите животне средине одувек била важна када се ради о употреби силе на некој територији. Још од старог века сматрало се да су извори пијаће воде изузети од војних операција јер су неопходни за живот људи (Hulme, 2004). Протеком времена развијала су се средства ратовања, тако да је потенцијални ризик по животну средину постајао све већи.³

---

² Видети: Donald, A. K., Shelton, D. L., *Environmental Protection and Human Rights*, Cambridge: Cambridge University Press; Gasser, H., (1995), For better protection of the natural environment in armed conflict: a proposal for action, *American Journal of International Law*, vol. 89, No. 3; Reiter, A., (2013), Faculty of Economics, University of Verona (Vicenza) Resolving the Humanitarian Equation: How to Reconcile the Tensions Between International Criminal Law, Human Rights and International Humanitarian Law, *Journal of Criminalistic and Law*, бр. 2, стр. 27-43.

³ Посебно је то важно у погледу терористичких аката, у том смислу видети: Коларић, Д., (2011), Criminal Offence of Terrorism – Comparative Law Aspects, *NBP Žurnal za kriminalistiku i pravo*, бр. 2, стр. 57-77.

Развој правила о заштити животне средине у оружаним сукобима

Традиционална правила међународног хуманитарног права нису довољна да заштите животну средину јер су креирана у потпуно другачијем амбијенту и била су усмерена да заштите суверена права држава или њихове имовинске захтеве. Велики број правила односи се на заштиту лица у оружаним сукобима и углавном се ради о правилима која су примењива на међународне оружане сукобе. Када се ради о потреби заштите животне средине у оружаним сукобима уопште није од значаја о којој врсти сукоба је реч. Тако тек *Протокол I уз Женевске конвенције* из 1977. године у својим члановима 35 и 55 предвиђа обавезу заштите животне средине.⁴ Пошто се зна да су овај протокол ратификовале 174 државе, може се рећи да он ужива општу прихваћеност у међународној заједници, а за потребе овог рада посебно је значајан члан 55 који мора бити полазна основа за развој даљих правила у вези са заштитом животне средине у оружаним сукобима. Значајан број држава је приликом ратификације *Протокола* на члан 55 уложио интерпретативну декларацију. Садржина декларација је готово истоветна и односи се на ограничавање примене члана 55 само на конвенционално оружје. Даље то значи да ове државе не прихватају примену овог члана на употребу оружја за масовно уништење, што је лоше ако се има у

---

⁴ Члан 35 Основна правила.

1. У сваком оружаном сукобу право страна у сукобу да бира методе и средства ратовања није неограничено.
2. Забрањено је употребљавати оружје, пројектиле и материјал и методе ратовања који проузрокују сувишне повреде или непотребне патње.
3. Забрањено је примењивати методе или средства ратовања која су намењена или од којих се може очекивати да ће проузроковати опсежна, дуготрајна и озбиљна оштећења природне околине.

Члан 55

Заштита природне околине

1. У ратовању се мора обратити пажња да се природна околина заштити од обимног, дуготрајног и озбиљног оштећења. Ова заштита обухвата и забрану коришћења метода или средстава ратовања чији је циљ, или од којих се може очекивати, да проузрокују такво оштећење природне околине и да тиме штете здрављу или опстанку становништва.
2. Напади на природну околину репресалијама забрањени су.

виду да највећа потенцијална штета по животну средину управо прети од овог оружја. Други део проблема у вези са уложеним декларацијама односи се на њихову суштину. По правилу, декларације се улажу када државе желе да дају одређени смисао неким одредбама из уговора, а не када желе да отклоне дејство неке одредбе или дела одредбе из уговора. У том случају се ради о резервама, а не о декларацијама. Овај пример једностраних изјава на члан 55 *Протокола* је управо такав случај. Сврха улагања ових једностраних изјава јесте заправо могућа употреба нуклеарног оружја, а с обзиром да се ради о веома многољудним и утицајним државама⁵, јасно је да је овим актом члан 55 у великој мери изгубио на снази. У истом члану под тачком два предвиђена је апсолутна забрана коришћења репресалија у погледу напада на животну средину.⁶ Оваква одредба потпуно има смисла ако се зна да би репресалија морала да уследи после већ нанете штете по животну средину једне државе па би прихватање репресалија против животне средине било контрапродуктивно.

Други универзални инструмент који садржи одредбу о заштити животне средине у оружаном сукобу јесте *Статут Међународног кривичног суда (Римски статут)* који предвиђа: „Намерно започињање напада, знајући да ће такав напад проузроковати наношење пропратних страдања или наношење повреда цивилима или наношење штете цивилним објектима, или да ће узроковати велика, дуготрајна и озбиљна оштећења животне средине, што би било очигледно несразмерно у односу на очекивани, конкретан и непосредни војни учинак.“⁷ У овом акту је наношење штете по животну средину карактерисано као ратни

⁵ Ради се о следећим државама: Белгија, Канада, Француска, Немачка, Италија, Шпанија, Холандија, Велика Британија, Ирска (Jacobsson, G. M., (2015). *Second report on the protection of the environment in relation to armed conflicts*, Special Rapporteur, International Law Commission, Sixty-seventh session, стр. 39).

⁶ Репресалије су противправно деловање које може бити допуштено само ако је уследило као одговор на претходни противправни напад друге државе, а има за циљ увођење правног стања. Услови су да нису предузете према цивилима, да су пропорционалне претходном акту, да су предузете у време оружаних сукоба. Комисија је разматрала репресалије поводом рада на усвајању нацрта правила о одговорности државе за противправне акте. Видети: *Yearbook of the International Law Commission*, (2001). vol. II (part two), p. 128, at para. 3.

⁷ *Римски статут*, члан 8, одељак 2, тачка 4.

злочин. Овде је наносење штете по животну средину стављено у везу са начелом војне потребе, па би ратни злочин постојао уколико постоји очигледна несразмера између војног учинка који се остварује и штете која је нанета животној средини. Дакле, овде животна средина није у потпуности заштићена, већ је њена заштита ограничена и условљена војном потребом. Ова заштита због тога није задовољавајућа.

Међународни суд правде је приметио потребу развоја посебних правила у овом смислу када је закључио: „Иако према позитивном међународном праву о заштити и очувању животне средине нема изричите забране нуклеарног оружја, његова употреба може да има велике последице по животну средину, па то мора бити узето у обзир у погледу примене правила која се односе на оружане сукобе.“⁸ У последњој реченици Суд је подвукао потребу рада на развијању посебних правила која би била инкорпорирана у опште међународно хуманитарно право, и која би превазилазила коришћење само нуклеарног оружја, већ би се могла односити и на свако друго средство које се користи у оружаном сукобима. Сличан закључак Међународни суд правде је изнео у поступку између Француске и Новог Зеланда, када је подвукао обавезу свих држава да штите животну средину у свакој ситуацији.⁹ Што се специфичних правних правила из ове области тиче, она су почела да се развијају још током седамдесетих година прошлог века и могу се пронаћи у *Конвенцији о забрани коришћења у војне или друге непријатељске сврхе техника за модификацију животне средине*¹⁰ из 1976. године. Још један акт који као предмет заштите наводи заштиту животне средине јесте *Конвенција о конвенционалном наоружању*, која још у преамбули наводи да је „забрањено коришћење таквих метода или средстава која наносе или која могу нанети широко, дуготрајно и озбиљно оштећење

---

⁸ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996, p. 226, para. 33;

⁹ Request for an Examination of the Situation in Accordance with Paragraph 63 of the Court's Judgment of 20 December 1974 in the Nuclear Tests (New Zealand v. France) Case, I.C.J. Reports 1995, p. 288, para. 64.

¹⁰ Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques, 10 December 1976 United Nations, *Treaty Series*, vol. 1108, No. 17119.

животне средине.¹¹ У протоколима који су уследили такође постоје одредбе које се односе на заштиту животне средине у оружаним сукобима. Сличну одредбу садржи и *Конвенција о забрани коришћења касетних бомби* из 2008. године.¹² Међународно хуманитарно право садржи велики број конвенција, али обесхрабрује чињеница да и поред тога: „постоји посебно дугачак списак уговора и резолуција које не садрже било какву референцу на заштиту животне средине.“¹³

Рад Комисије за међународно право

Комисија за међународно право је на свом шездесет и трећем заседању донела одлуку да уврсти у рад тему „Заштита животне средине у оружаним сукобима“ због великог значаја које ово питање има.¹⁴ За специјалног известиоца одређена је Мери Јакобсон.¹⁵ До сада су поднета два извештаја у вези са питањем „Заштита животне средине у оружаним сукобима.“ На основу расправа пред Комисијом за међународно право, али и пред Шестим правним комитетом Генералне скупштине, може се закључити да постоји веома велико интересовање како стручњака, тако и држава да се ради на уобличавању правних правила из ове области.¹⁶ Поред тога, значајан је и број писаних поднесака које су државе упутиле специјалном известиоцу у вези са овим питањем.

Због природе питања јасно је да се мора деловати како на унутрашњем, тако и на међународном плану. Војне снаге су устројене унутрашњим актима, њихово поступање се спроводи у унутрашњем правном систему, па је због тога неопходно да се на националном плану предузимају акције којима ће се правно

---

¹¹ Усвојена 1980, а ступила на снагу 1983. године. Уз њу је усвојено још пет допунских протокола.

¹² *Convention on Cluster Munitions*, United Nations, Treaty Series, vol. 2688, No. 47713, p. 39.

¹³ *Second Report*, op. cit, стр. 46.

¹⁴ *Yearbook of the International Law Commission*, A/66/10, paras. 365-367.

¹⁵ Видети: A/68/10.

¹⁶ Видети: Ajibola, B., (1995). *Protection of the environment in times of armed conflict*. In *International Legal Issues Arising under the United Nations Decade of International Law*, Najeeb Al-Nauimi and Richard Meese, eds. The Hague: Martinus Nijhoff.

уредити питање заштите животне средине у оружаним сукобима. Истовремено је потребно деловати и на међународном плану јер треба предвидети општи оквир у коме ће се државе кретати.¹⁷ Поред тога, потребу за заштитом животне средине истичу и поводом мировних мисија Уједињених нација¹⁸, па је тим поводом 2012. године усвојен *Зелени извештај плавих шлемова: животна средина, природни извори и УН мировне операције*. Овим актом у потпуности се заштита животне средине ставља у центар пажње приликом спровођења сваке мисије Уједињених нација (Дапчевић-Марковић, 1996). Слично је усмерен и НАТО савез јер је усвојио акт *Војни принципи и политика заштите животне средине*.¹⁹

Пошто је Комисија за међународно право започела рад на прикупљању и формулисању правних правила у вези са заштитом животне средине у оружаним сукобима, било је потребно да се дефинишу полазни појмови. Тако је за ову прилику узета следећа дефиниција оружаног сукоба: „Оружани сукоб значи ситуацију у којој се прибегава употреби силе између држава или употреби силе између владиних снага и организованих наоружаних група.“²⁰ Ад хок Трибунал за бившу Југославију је проширио појам оружаног сукоба када је укључио и употребу силе између наоружаних војних група међусобно.²¹ На исти начин *Римски статут* прихвата ову ширу дефиницију оружаног сукоба²², што је потпуно оправдано јер је у новије време много чешћа ситуација у којој

¹⁷ На сличан начин је Комисија за међународно право започела свој рад. *Preliminary report on the protection of the environment in relation to armed conflicts*, Submitted by Marie G. Jacobsson, Special Rapporteur, International Law Commission, Sixty-sixth session Geneva, 2014, стр. 8.

¹⁸ Видети: Jensen, D., (2013). *Evaluating the impact of UNEP's post-conflict environmental assessments*. In: *Assessing and Restoring Natural Resources in Post - Conflict Peacebuilding*, David Jensen and Steve Lonergan, eds. Abingdon, Oxon: Earthscan.

¹⁹ *NATO Military Principles and Policies for Environmental Protection (MC 0469/1)*, 2011.

²⁰ *Preliminary report*, op. cit., стр. 20.

²¹ International Tribunal for the Former Yugoslavia, Case No. IT-94-1-A72, Prosecutor v. Duško Tadić, Appeals Chamber, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995, para. 70.

²² *Rome Statute of the International Criminal Court*, 17 July 1998 (United Nations, Treaty Series, vol. 2187, No. 38544), art. 8, para. 2 (f).

постоје унутрашњи оружани сукоби, па чак и између наоружаних војних група без учешћа легалне владе и регуларних војних снага.²³ За потребе ове кодификације много је боље користити ову ширу дефиницију јер је заштитни објект животна средина, те је онда неопходно обухватити све могуће врсте оружаних сукоба. Једини проблем јесте реализација потенцијалне одговорности уколико дође до повреда одредаба о заштити животне средине. Овакав став о прихватању шире дефиниције оружаних сукоба је већ прихваћен у пракси међународних кривичних судова и у њиховим формалним изворима, па је то још један аргумент у прилог прихватања шире дефиниције. Из тих разлога је у првом извештају специјалног известиоца оправдано заузет став о прихватању шире дефиниције.²⁴

Што се појма животне средине тиче, овде се пошло од следеће дефиниције: „Животна средина обухвата природне ресурсе, као што су ваздух, вода, тло, флора и фауна и интеракција између истих чинилаца, као и карактеристичне аспекте пејзажа“.²⁵ Због значаја који има ова тема у Комисији је одлучено да буде прихваћена шира дефиниција која не обухвата само природне ресурсе, већ и природу уопште.²⁶ До сада су неке конвенције и акти који се односе на оружане сукобе предвиђали делимичну заштиту животне средине. Даље, *Конвенција о праву непловидбеног коришћења међународних пловних токова* из 1997. године предвиђа потребу да се ови токови заштите у време сукоба од сваког загађења: „Међународни водени токови и пратећа опрема, и други радови који су повезани с тим треба да уживају заштиту у складу са принципима и правилима међународног права који су примењиви на међународне и немеђународне оружане сукобе и не треба да буду коришћени у сврху повреде ових при-

²³ Видети: Шурлан, Т., (2012). Реконципирање појма унутрашњег оружаног сукоба – утицај јуриспруденције међународних кривичних судова, *Култура полиса*, год. IX, посебно издање 1, Култура безбедности у 21. веку, стр. 475-502.

²⁴ *Preliminary report on the protection of the environment in relation to armed conflicts*, Submitted by Marie G. Jacobsson, Special Rapporteur, International Law Commission, Sixty-sixth session Geneva, 2014, стр. 22.

²⁵ A/61/10, para. 66.

²⁶ Видети: Благојевић, М., (2007). Управљање еколошким ресурсима, *Безбедност*, бр. 2, стр. 250-265.

нципа и правила.“²⁷ Поред ове конвенције, постоји и читав низ конвенција које предвиђају заштиту животне средине у одређеним областима.²⁸

Пошто је међународно хуманитарно право имало дугу еволуцију, оно је изнедрило и разна правила која су примењива на заштиту животне средине у оружаним сукобима. Основ за примену је припадништво истој правној грани, а свуда где постоји сумња да нема правила међународног права која би била примењива на заштиту човекове околине у оружаним сукобима, могла би се применити Де Мартенсова клаузула²⁹ која је неспорно већ дуго део обичајног међународног права.³⁰ Предност ове клаузуле налази се у њеној ширини, у томе што може бити примењена како на међународне, тако и на немеђународне оружане сукобе. Предмет овог рада јесте специфичан утолико што долази до спајања две разнородне групе правила у једну функционалну целину. С једне стране се ради о правилима хуманитарног права која дуго егзистирају и имају заокружену правну форму, а са друге стране су правила из области заштите животне средине која се углавном састоје од стандарда и елемената која чине *soft law*. То се може видети и у следећем наводу из рада Комисије за међународно право: „Питање да ли се правила међународног права заштите животне средине могу сматрати посебним огранком међународног права у оквиру кога се примењују општи принципи и правила општег међународног права, или је оно самостално у смислу

²⁷ Члан 29, *Конвенција о праву непловидбеног коришћења међународних пловних токова* из 1997.

²⁸ *Articles on prevention of transboundary harm from hazardous activities* (2001); *Principles on the allocation of loss in the case of transboundary harm arising out of hazardous activities* (2006); *Articles on the law of transboundary aquifers* (2008).

²⁹ Де Мартенсова клаузула налази се у уводу IV хашке конвенције о сувоземном рату из 1899. године. Добила је име по свом предлагачу, руском правнику Фредерику Фромхолду де Мартенсу. Клаузула гласи:

„Високе стране уговорнице налазе за потребно да констатују да у свим случајевима који нису регулисани прихваћеним одредбама, становништво и зараћене стране остају под влашћу и заштитом начела међународног права, која проистичу из обичаја устаљених између просвећених народа, закона човечности и захтева јавне савести.“

³⁰ За модерно обичајно право погледати: Милисављевић, Б., Чучковић, Б., (2014). *Identification of custom in international law, Annals of the Faculty of Law in Belgrade*, вол. 62, бр. 3, стр. 31-52.

посебних правила обичајне и уговорне природе. Уобичајена ознака права оружаних сукоба, на пример, јесте *lex specialis* и има самопримењиви режим, или чак се може рећи одступа од опште физиономије међународног јавног права остављајући отворено питање примене општих правила међународног права, као и уговора који се могу применити у конкретном случају.³¹

Неки основни принципи из области еколошког права морали би бити узети у обзир и при формулисању правила у вези са заштитом животне средине у време оружаних сукоба. Један од њих је принцип одрживог развоја. Овај принцип је помињан и коришћен у неким случајевима пред Међународним судом правде³², али се тешко може рећи да он представља опште правило међународног права због своје непрецизности и ванправне форме. Поред принципа одрживог развоја, мора такође бити узет у обзир и принцип превенције и предострожности који се развијао у оквиру права заштите животне средине. Принцип превенције је настао као правило у погледу решавања пограничних спорова и често се примењивао у погледу решавања последица загађења између држава.³³ Ова два принципа нису случајно повезана као јединствено правило, али су и мало другачије садржине. Принцип превенције подразумева предузимање свих мера које су неопходне да не дође до неке штете, у овом случају до загађења животне средине. Правило предострожности је ужи појам и обухвата подизање дужне пажње на виши ниво јер је реч о употреби потенцијално опасних материја или средстава које могу трајно да нанесу штету животној

---

³¹ Report of the Study Group of the International Law Commission on the fragmentation of international law: difficulties arising from the diversification and expansion of international law (A/CN.4/L.682), para. 133.

³² Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Judgment, I. C. J. Reports 1997, Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay), Judgment, I.C.J. Reports 2010.

³³ Award in the arbitration regarding the Iron Rhine ("Ijzeren Rijn") Railway (Belgium v. Netherlands), 24 May 2005, Reports of International Arbitral Awards, vol. XXVII, Trail smelter case (United States, Canada), 16 April 1938 and 11 March 1941, Reports of International Arbitral Awards, vol. III (United Nations publication, Sales No. 1949.V.2).

средини. Постоје озбиљне резерве о томе да је правило предострожности постало део општег обичајног права.³⁴

За рад на уобличавању правила из области заштите животне средине у оружаним сукобима веома је значајна активност Међународног комитета Црвеног крста у погледу прикупљања правила обичајног међународног хуманитарног права. Један део тих правила односи се на заштиту животне средине у оружаним сукобима. У збирци Комитета постоје правила од 43 до 45 која се односе на заштиту животне средине у оружаним сукобима, али је мали број држава у своје унутрашње прописе или упутства за оружане снаге унео одговарајуће измене. Тако је, према наводима у другом извештају поводом правила 43 које се односи на вођење војних операција и потенцијалну штету која се може нанети животној средини, десет држава унело упутства у своје војне приручнике³⁵, а прописе у законодавство њих двадесет и три.³⁶ Ситуација је слична и поводом осталих правила 44 и 45, па се може закључити да број држава који је прихватио обичајна правила у погледу заштите животне средине у оружаним сукобима још увек није задовољавајући. Ова правила садржи *Конвенција о забрани употребе у војне или друге непријатељске сврхе технике за промену животне средине* из 1977. године, која је ступила на снагу 1978. године.³⁷ У колоквијалној употреби користи се назив ЕНМОД конвенција. Проблем који је очигледан јесте да иако је значајан број држава ратификовао Конвенцију, државе чланице нису у довољној мери у своје унутрашње прописе унеле неопходне промене. Одређени

---

³⁴ International Tribunal for the Law of the Sea, Case No. 10, The MOX Plant Case (Ireland v. United Kingdom), Provisional Measures, Order of 3 December 2001, Separate Opinion of Judge Wolfrum.

³⁵ Australia, Belgium, Burundi, Chad, Côte d'Ivoire, Italy, Mexico, Netherlands, United Kingdom and United States, Second report on the protection of the environment in relation to armed conflicts, Marie G. Jacobsson, Special Rapporteur, International Law Commission, Sixty-seventh session, 2015, стр. 19;

³⁶ Australia, Belgium, Burundi, Canada, Congo, Czech Republic, Democratic Republic of the Congo, Denmark, Finland, France, Georgia, Germany, Iraq, Ireland, Netherlands, New Zealand, Nicaragua, Norway, Senegal, Slovakia, South Africa, Spain and United Kingdom, *ibidem*;

³⁷ Данас ова конвенција има 77 држава чланица;

број држава унео је у своја законодавства прописе у вези са забра-
ном репресалија према животној средини.³⁸

Колику пажњу привлачи заштита човекове околине може се видети и на основу чињенице да је Савет безбедности усвојио велики број резолуција које се односе на заштиту човекове околине.³⁹ То је од значаја за ову тему када се зна да је примарна надлежност Савета безбедности очување мира и безбедности и деловање у ситуацијама када се примењују непријатељства између држава или у државама. Такви су случајеви били у погледу окупације Кувајта од стране Ирака 1991. године, у случају Авганистана више пута почев од 2007. године, Конга 2013. године, Централноафричке Републике 2013. године, затим у вези са Либијом, Сомалијом, Сијера Леонеом.⁴⁰

Међународни суд правде је разматрао питање допуштености претње или употребе нуклеарног оружја и тим поводом дотакао и питање животне средине. Тако је закључио: „Државе морају узети у обзир захтеве у погледу очувања човекове околине када процењују о неопходности и пропорционалности приликом избора војних циљева.“⁴¹ Даље, Међународни суд правде у истом саветодавном мишљењу проналази да: „према позитивним правилима међународног права, произлази обавеза на заштиту животне средине од раширене, дуготрајне и озбиљне штете по природну околину, забрана метода и начина спровођења војних операција или који могу бити очекивани, који проузрокују такву штету, и забрана напада на објекте животне средине као мера репресалије.“⁴² Суд је јасно нагласио да би свака употреба нуклеарног оружја довела до несагледиве штете за животну

---

³⁸ Australia, Canada, Chad, Côte d’Ivoire, Croatia, Germany, Hungary, Italy, the Netherlands, New Zealand, Peru, Spain, Ukraine and the United Kingdom;

³⁹ Од 2195 резолуција које су усвојене закључно са 31. децембром 2014. године њих 242 су се односиле директно или индиректно на заштиту човекове околине. Према подацима из Shraga, D. “The Secretary -General’s Bulletin on the Observance by the United Nations Forces of International Humanitarian Law: A Decade Later”, Israel Yearbook on Human Rights, vol. 39 (2009), стр. 375;

⁴⁰ Second Report, op. cit., стр. 22-24;

⁴¹ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996, para. 30;

⁴² Ibidem, para. 31.

средину. С друге стране, став Суда да би употреба нуклеарног оружја евентуално била прихватљива у случају предузимања мера самоодбране⁴³ је доста споран из барем два разлога. Прво, мере самоодбране се предузимају као одговор на оружани напад и по правилу су дефанзивне. Употреба нуклеарног оружја би тако довела до контраекта јер би се нанела несагледива штета и за становништво и животну средину на сопственој територији. Друго, како је Суд већ констатовао, употреба нуклеарног оружја би довела до трајног загађења животне средине, па би се као таква могла сматрати несагласном са општим обичајима који важе у области међународног хуманитарног права.⁴⁴

Закључак

На основу истраживања у оквиру ове специфичне области могу се извући неки закључци о томе у ком правцу ће се кретати правна правила заштите животне средине у оружаним сукобима. С једне стране постоји јасна и објективна потреба за њиховим усвајањем, што се може видети на основу рада Међународног суда правде, тежњи и извештаја које усваја Комисија за међународно право, резолуција Савета безбедности о потреби да се животна средина посебно штити и чува у време оружаних сукоба. Сви ови показатељи заједно представљају позитивне помаке у прилог формулисања јасних норми које се односе на ову област. С друге стране постоји правни проблем јер није могуће лако и механичко спајање правила из прилично другачијих грана међународног права, као што су право заштите животне средине и међународно хуманитарно право, о чему је у раду било говора. На крају, веома обесхрабрује чињеница да је један број држава које су прилично утицајне у међународној заједници (неке од њих су и сталне чланице Савета безбедности Уједињених нација) у више наврата изразило вољу и ограничило се од примене неких кључних одредаба позитивног права које се односи на заштиту животне средине у оружаним сукобима. Такви поступци, јасно је, не иду у прилог једној јасној и целовитој кодификацији у овој области.

---

⁴³ Ibidem, para. 105.

⁴⁴ За критички осврт видети: Dinstein, Y., (2011). *War, Aggression and Self-defense*, 5th edition, Cambridge, Cambridge University Press.

Литература

1. Ajibola, B., (1995). *Protection of the environment in times of armed conflict. In International Legal Issues Arising under the United Nations Decade of International Law*, Najeeb Al-Nauimi and Richard Meese, eds. The Hague: Martinus Nijhoff.
2. Articles on prevention of transboundary harm from hazardous activities (2001), Principles on the allocation of loss in the case of transboundary harm arising out of hazardous activities (2006), Articles on the law of transboundary aquifers (2008).
3. Award in the arbitration regarding the Iron Rhine (“Ijzeren Rijn”) Railway (Belgium v. Netherlands), 24 May 2005, Reports of International Arbitral Awards, vol. XXVII, Trail smelter case (United States, Canada), 16 April 1938 and 11 March 1941, *Reports of International Arbitral Awards*, vol. III (United Nations publication, Sales No. 1949. V. 2).
4. Благојевић, М., (2007). Управљање еколошким ресурсима, *Безбедност*, бр. 2.
5. Bothe, M., (1991). *The protection of the environment in times of armed conflict: legal rules, uncertainty, deficiencies and possible developments*. German Yearbook of International Law, vol. 34.
6. *Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques*, 10 December 1976 United Nations, Treaty Series, vol. 1108, No. 17119.
7. *Convention on Cluster Munitions*, United Nations, Treaty Series, vol. 2688, No. 47713.
8. Дапчевић-Марковић, Љ., (1996). Мировне снаге и међународне организације, *Безбедност*, бр. 2.
9. Dinstein, Yoram (2011). *War, Aggression and Self-defense*, 5th edition, Cambridge, Cambridge University Press.
10. Donald, K., Dinah, A., Shelton, L., (2011). *Environmental Protection and Human Rights*, Cambridge: Cambridge University Press.
11. Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), (1997). Judgment, I. C. J. Reports, Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay), (2010). Judgment, I. C. J. Reports.

12. Gasser, H. P., (1995). For better protection of the natural environment in armed conflict: a proposal for action. *American Journal of International Law*, vol. 89, No. 3.

13. Hulme, K., (2004). *War Torn Environment: Interpreting the Legal Threshold*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers.

14. International Tribunal for the Law of the Sea, Case No. 10, The MOX Plant Case (Ireland v. United Kingdom), *Provisional Measures*, Order of 3 December 2001, Separate Opinion of Judge Wolfrum.

15. International Tribunal for the Former Yugoslavia, Case No. IT-94-1-A72, Prosecutor v. Duško Tadić, Appeals Chamber, *Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction*, 2 October 1995.

16. Jensen, D., (2013). *Evaluating the impact of UNEP's post-conflict environmental assessments*. In: *Assessing and Restoring Natural Resources in Post -Conflict Peacebuilding*, David Jensen and Steve Lonergan, eds. Abingdon, Oxon: Earthscan.

17. Коларић, Д., (2011). Criminal Offence of Terrorism – Comparative Law Aspects, *NBP – Žurnal za kriminalistiku i pravo*, бр. 2, стр. 57-77.

18. *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion, (1996). I. C. J. Reports.

19. *NATO Military Principles and Policies for Environmental Protection (MC 0469/1)*, (2011).

20. Милисављевић, Б., Чучковић, Б., (2014). *Identification of custom in international law*, *Annals of the Faculty of Law in Belgrade*, вол. 62, бр. 3.

21. *Preliminary report on the protection of the environment in relation to armed conflicts*, (2014). Submitted by Marie G. Jacobsson, Special Rapporteur, International Law Commission, Sixty-sixth session Geneva.

22. *Report of the Study Group of the International Law Commission on the fragmentation of international law: difficulties arising from the diversification and expansion of international law (A/CN.4/L.682)*.

23. Reiter, A., (2013). Resolving the Humanitarian Equation: How to Reconcile the Tensions Between International Criminal Law, Human Rights and International Humanitarian Law?, *Journal of Criminalistic and Law*, бр. 2.

24. *Request for an Examination of the Situation in Accordance with Paragraph 63 of the Court's Judgment of 20 December 1974 in the Nuclear Tests (New Zealand v. France) Case*, (1995). I. C. J. Reports.

25. *Rome Statute of the International Criminal Court*, 17 July 1998 (United Nations, Treaty Series, vol. 2187, No. 38544).

26. *Second report on the protection of the environment in relation to armed conflicts*, (2015). Marie G. Jacobsson, Special Rapporteur, International Law Commission, Sixty-seventh session.

27. Shraga, D., (2009). "The Secretary -General 's Bulletin on the Observance by the United Nations Forces of International Humanitarian Law: A Decade Later", Israel Yearbook on Human Rights, vol. 39.

28. Шурлан, Т., (2012). Реконципирање појма унутрашњег оружаног сукоба – утицај јуриспруденције међународних кривичних судова, *Култура полуса*, година IX, посебно издање 1, Култура безбедности у 21. веку.

29. *Yearbook of the International Law Commission*, 2001, vol. II (part Two).

30. *Yearbook of the International Law Commission*, A/66/10.

Protection of Environment in Armed Conflicts

Abstract: *The paper analyzes the highly topical issue of environmental protection in armed conflicts which constitutes the general interest of the security of the entire international community. The International Court of Justice has on several occasions stressed the need of forming special rules in this area, and the collection of rules has been initiated by the International Law Commission. The specificity of this issue is that it is a combination of the norms of international humanitarian law, environmental law, and, in part, the issues of human rights. In addition to this, the modern international community has seen a great development of means of warfare which implies that the need to regulate the issue of environmental protection in armed conflict is of primary interest. The paper analyzes the legal regulations in this field, the practice of courts and arbitration, as well as the work of the International Law Commission. The survey features current national standards and newly introduced development policies. The conclusion is that the current state standards that are directly*

related to the protection of the environment are unsatisfactory and that it is necessary to do much more to improve environmental protection in armed conflicts. It is particularly harmful that a number of very influential countries have repeatedly insisted on restricting the scope of some of the essential provisions of the Conventions relating to the protection of the environment in armed conflict. The reason was that they wanted to ensure that nuclear weapons can be applied in exceptional circumstances. Such an attitude of the leading countries within the international community undermines the establishment of legal provisions on environmental protection in armed conflicts.

Keywords: *protection of environment, international humanitarian law, International law Commission.*